

معلمان کلاس‌های چندپایه فرصت‌ها و محدودیت‌های این کلاس‌ها را چه چیزی می‌دانند؟

مهدی قنبری^{۱*} و محمد نیکخواه^۲

Teachers Multi Grade Classroom of Opportunities and Constraints of these Classes know what?: (A Qualitative Study)

Mehdi Ghanbari^{1*}, Mohammad Nikkha²

Abstract

The aim of this study is to identify opportunities and constraints of teachers in a multi grade classroom. This applied research methodology was qualitative. The population consisted of teachers in multi grade classrooms in Chaharmahal and Bakhtiari Province. Purposive sampling, 18 individuals have been selected for review. Data were collected through interviews. The validity of construct validity, internal and external validity, Reliability, the method of peer debriefing, Member checking and external auditor funded. The data analysis by thematic analysis method. According to the results, teachers student based, infrastructure for collaborative learning and problem-solving exploration and teaching method, increased teamwork, confidence, responsibility, power of expression, emotional stability and self-management among students opportunities and Shortage of time, the fading of some courses, lack of teachers, the great responsibility of teachers, lack of knowledge, distraction and difficult to organize students, inappropriate age and sex composition, parents' lack of cooperation, lack and poor quality of facilities and teaching space, lack of services multi grade knew the limits of classes and health facilities.

Keywords: Multi Grade Classes, Opportunities, Constraints

چکیده

هدف این پژوهش، شناسایی فرصت‌ها و محدودیت‌های کلاس‌های چندپایه از نظر معلمان بوده است. نوع پژوهش کاربردی و روش آن کیفی بوده است. جامعه آماری شامل معلمان کلاس‌های چندپایه استان چهارمحال و بختیاری بوده که به روش نمونه‌گیری هدفمند، ۱۸ نفر برای بررسی انتخاب گردیده است. برای گردآوری داده‌ها از مصاحبه استفاده شد. روایی از طریق روایی سازه، درونی و بیرونی تأمین گشت. پایایی نیز از روش بررسی همکار، بررسی اعضا و ناظر بیرونی برآورد شد. داده‌ها به روش تحلیل مضمون، تحلیل گشتند. طبق نتایج پژوهش، معلمان دانش‌آموز محور، بسترسازی برای یادگیری اکتشافی و روش تدریس مشارکتی و حل مسأله، افزایش کارگروهی، اعتماد به نفس، مسؤلیت‌پذیری، قدرت بیان، ثبات عاطفی و خود-مدیریتی دانش‌آموزان را جزء فرصت‌ها و کمبود زمان، کم‌رنگ شدن بعضی دروس، کمبود اطلاعات معلمان، مسؤلیت زیاد معلمان، ضعف دانش، حواس‌پرتی و مشکل سازمان‌دهی دانش‌آموزان، نامناسب بودن ترکیب سنی و جنسی، عدم همکاری اولیا، کمبود و کیفیت پایین امکانات و فضای آموزشی، کمبود نیروی خدماتی و امکانات بهداشتی را جزو محدودیت‌های کلاس‌های چندپایه دانستند.

واژه‌های کلیدی: کلاس‌های چندپایه، فرصت‌ها، محدودیت‌ها

1. The Young Researcher and Elite Club, Islamic Azad University, Shahrekord, Iran

2. Assistant Professor, Department of Education, Farhangian University, Tehran, Iran

Email: Ghanbary73@gmail.com

۱. باشگاه پژوهشگران و نخبگان جوان، دانشگاه آزاد اسلامی، شهرکرد،

ایران

۲. استادیار، گروه علوم تربیتی، دانشگاه فرهنگیان، تهران، ایران

* نویسنده مسئول:

مقدمه

نظام آموزش و پرورش با عنایت به تأثیر مثبت و نقش بی‌بدیلی که در پیشرفت و توسعه جوامع مترقی ایفا کرده‌است، در سایر کشورها و از جمله کشورهای در حال توسعه به‌عنوان سازمانی کلیدی و اثربخش در تحولات و کیفیت‌افزایی در تمام عرصه‌های علمی، سیاسی، فرهنگی، اقتصادی و ... جایگاه ویژه‌ای برای خود مهیا کرده‌است. از این رو ضرورت دارد که به کیفیت این نظام توجه ویژه‌ای شود و با در پیش گرفتن رویکردی آسیب‌شناسانه زمینه بهبود و رفع کاستی‌های احتمالی آن را فراهم کرد.

در نظام آموزش و پرورش کلاس‌های درس را می‌توان بستر اصلی ایجاد تغییرات مورد نظر سیاستگذاران آموزشی دانست. برای این کلاس‌ها می‌توان دو شکل کلی متصور شد، شکل اول کلاس‌های تک‌پایه^۱ و شکل دوم کلاس‌های چندپایه^۲ می‌باشد. کلاس‌هایی را که در آن یک معلم به یک گروه از دانش‌آموزان در یک پایه که تاحدودی از نظر سن و توانایی به یکدیگر شبیه هستند، آموزش می‌دهد، کلاس‌های تک‌پایه می‌گویند (مرتضوی‌زاده، ۱۳۹۳). در طرف دیگر، کلاس‌های چندپایه به کلاس‌هایی اطلاق می‌شود که در آن چند پایه تحصیلی در مقطع ابتدایی به‌طور هم‌زمان در یک کلاس قرار می‌گیرند و تنها یک معلم آن‌ها را آموزش می‌دهد (عزیزی و حسین‌پناهی، ۱۳۹۲). میکوک کلاس‌های چندپایه را به‌عنوان سازمانی که در آن دانش‌آموزان در سنین مختلف در یک کلاس قرار دارند توصیف می‌کند (مایکوک، ۱۹۶۷).

بیشتر کلاس‌های چندپایه در مناطق محروم جهان واقع شدند که در آن‌جا معلمان در شرایط بسیار سخت زندگی و کار می‌کنند و از طرف نظام آموزشی نیز چندان حمایت نمی‌شوند (آکسوی، ۲۰۰۸). در این‌گونه کلاس‌ها معلمان مجبورند در یک دوره مشخص از برنامه درسی دو یا چندپایه استفاده کنند (لیتل، ۲۰۰۱ و اُزترک، ۲۰۰). بررسی‌های صورت گرفته نشان از آن دارد که در کشورهایی از جمله ایران، تشکیل کلاس‌های چندپایه از روی ناچاری است، اما در کشورهایی مثل آمریکا و کانادا تشکیل این کلاس‌ها به عمد و به دلیل تحقق اهداف دیگری صورت می‌گیرد (آقازاده و فضلی، ۲۰۱۰). به نظر نایلور وجود ملاحظات فلسفی (بهبود رشد شناختی و اجتماعی در گروه‌های ناهمگون و کاهش رفتارهای ضد اجتماعی دانش‌آموزان) و اداری (اندازه و شکل کلاس‌ها، کمبود تعداد دانش‌آموزان، دلایل اقتصادی، ضرورت خدمت به انسان‌های محروم و اصلاحات آموزشی) در تشکیل کلاس‌های چندپایه مؤثر هستند (نیلور، ۲۰۰۰). لیتل نیز دلایلی چون افزایش دسترسی به فرصت‌های آموزشی در مناطق محروم، افزایش دسترسی برای یادگیری در مدارس با تعداد معلمان ناکافی، نهایت استفاده از معلم و فضای کلاسی و استفاده اثربخش‌تر از منابع موجود را برای تشکیل کلاس‌های چندپایه برشمرد (لیتل، ۲۰۰۵). گروهی از محققان تراکم پایین جمعیتی، کاهش تعداد

1. monograde classrooms
2. multi grade Classrooms

دانش آموزان ثبت نام شده، کمبود تعداد معلمان و دلایل اقتصادی را زمینه‌ساز تشکیل کلاس‌های چندپایه دانستند (فورد، ۱۹۷۷؛ اردم؛ کاماسی و ادمیر، ۲۰۰۵). در تحقیقات صورت گرفته توسط آقازاده، فضلی، حاجی‌اسحاق، اسدی، هشتجین و ساعدی دلایل افزایش و استمرار کلاس‌های چندپایه در کشور ما مواردی مثل شرایط سخت محیطی، کمبود جمعیت دانش‌آموزان، کمبود نیروی انسانی و فضاهای آموزشی، مهاجرت طبیعی یا اجباری، پراکندگی روستاها و نامناسب بودن راه‌های ارتباطی ذکر شده‌است (به نقل از عزیزی وحسین‌پناهی، ۱۳۹۲). برخی کارشناسان دلیل به‌وجود آمدن کلاس‌های چندپایه را غلبه بر تأثیر کمبود معلم و کمک به دستیابی به «آموزش برای همه»^۱ دانستند (مرتضوی‌زاده، ۱۳۹۳).

متأسفانه با شنیدن نام کلاس‌های چندپایه، بیشتر کمبودها و چالش‌های این کلاس‌ها در ذهن جای باز می‌کنند. در صورتی که این کلاس‌ها فرصت‌های بی‌شماری را نیز برای سیستم آموزشی، معلم و دانش‌آموز فراهم می‌کند که اغلب مورد غفلت قرار می‌گیرد. کالاجا و پیتارینین فرصت‌هایی مثل یادگیری و فرایند تدریس دانش آموز محور، ایجاد جوی امن و شبیه خانواده و زمینه‌سازی برای یادگیری فردی را برای کلاس‌های چندپایه برشمردند (کالاجا و پیتارینین، ۲۰۰۹). برخی دیگر نیز معتقدند این کلاس‌ها از طریق افزایش دسترسی کودکان (به‌ویژه دختران) به فرصت‌های آموزشی، نقش مهمی را در کمک به کشورها در نیل به اهداف هزاره و در جهت کاهش فقر ایفا می‌کند (پریدمور و سون، ۲۰۰۶). به‌زعم استهنی^۲ در کلاس‌های چندپایه دانش‌آموزان بزرگ‌تری که از آن‌ها برای تدریس خصوصی به دانش‌آموزان کوچک‌تر استفاده می‌شود، عزت نفس و ویژگی‌های رهبری‌شان رشد پیدا می‌کند (کوسکن و همکاران، ۲۰۱۱). علاوه بر این کلاس‌های چندپایه احساسات عاطفی دانش‌آموزان را رشد می‌دهد. برای مثال در دانش‌آموزان کوچک‌تر احساس احترام نسبت به بزرگ‌ترها و در بزرگ‌ترها احساس نگرش حمایتی نسبت به کوچک‌ترها ایجاد می‌شود (فرانکین، ۱۹۷۶).

پیشینه پژوهش در کشور ما در مورد کلاس‌های چندپایه محدود می‌باشد، ولی در خارج از کشور مطالعات نسبتاً زیادی در این زمینه انجام گرفته و تعدادی از پژوهش‌ها گزارش کرده‌اند که کلاس چندپایه تأثیرات مفید بیشتری در زمینه توانایی‌های غیر شناختی مانند مفهوم خود^۳، اعتماد به نفس^۴، کیفیت‌های هیجانی و اجتماعی^۵ نسبت به کلاس‌های تک پایه دارند (پرات، ۱۹۸۶؛ میلر، ۱۹۹۱؛ توماس و شاو، ۱۹۹۲ و وینمن، ۱۹۹۵).

1 . education for all

2 . Stehney

3 . self-concept

4 . self-confidence

5 . emotional and social qualities

پاوان در تحقیقاتی که در آمریکا و کانادا انجام داد، دریافت که عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان در کلاس‌های چندپایه خصوصاً در مهارت‌های زبانی و خواندن، بهتر از عملکرد دانش‌آموزان تک‌پایه بوده‌است (پاوان، ۱۹۹۲). هینی^۱ بیان داشت کلاس‌های چندپایه در گسترش ارتباط دانش‌آموزان و پیوستگی محیط خانوادگی نتایج مثبتی را به دنبال دارد. او همچنین عواملی مثل موانع سیستمی، طرز تفکر منفی نسبت به این کلاس‌ها و کمبود زمان را در ناکارآمدی این کلاس‌ها مؤثر دانست (کوسکن و همکاران، ۲۰۱۱). مایلر نشان داد که دانش‌آموزان چندپایه از طریق شرکت در بحث‌های گروهی می‌توانند احترام به عقاید دیگران را به‌خوبی یاد بگیرند (مایلر، ۱۹۹۶). روولی و نیلسون افزایش کیفیت آموزشی کلاس‌های چندپایه را مشروط بر کارکرد مؤثر چهار عامل شرایط کلاس، معلمان، دانش‌آموزان و اجتماع دانستند (روولی و نیلسون، ۱۹۹۷). مک ایوان در پژوهشی که در کلمبیا انجام داد، دریافت که عملکرد دانش‌آموزان پایه‌های سوم در مدارس چندپایه در درس ریاضی و زبان اسپانیایی و دانش‌آموزان پایه پنجم در همان کلاس‌ها در زبان اسپانیایی، بهتر از عملکرد دانش‌آموزان تک‌پایه بوده‌است (مک ایوان، ۱۹۹۸). آیکمن و پریدمور در مطالعه‌ای در کشور ویتنام، نشان دادند که پراکندگی جغرافیایی مدارس، تنوع زبانی و قومی، فرسودگی ساختمان و تجهیزات مدارس، کمبود مواد آموزشی و مشکلات اجتماعی دانش‌آموزان از جمله چالش‌های کلاس‌های چندپایه می‌باشد (آیکمن و پریدمور، ۲۰۰۱). بری در تحقیق خود به این نتیجه رسید که تولید مواد آموزشی ویژه کلاس‌های چندپایه باعث افزایش کارایی این کلاس‌ها می‌شود (بری، ۲۰۰۱). کورنیش نیز براساس نتایج مطالعاتش بیان داشت والدین دانش‌آموزان چندپایه هرچند از جهاتی به‌خاطر حضور فرزندشان در این کلاس‌ها نگران هستند، ولی از بهبود عملکرد علمی و اجتماعی فرزندان خود در این کلاس‌ها اعلام رضایت کردند (کورنیش، ۲۰۰۶). آیکمن و ال‌هاج به استناد تحقیقی که در کشور سودان انجام دادند، بر ضرورت سرمایه‌گذاری برای مدارس چندپایه سیار و تدارک منابع کافی برای حمایت از این کلاس‌ها تأکید کردند (آیکمن و ال‌هاج، ۲۰۰۶). سلیمانی، حدادیان و شهرابی دریافتند که بین پیشرفت تحصیلی و سطح مهارت‌های اجتماعی دانش‌آموزان کلاس‌های تک‌پایه و چندپایه تفاوت وجود دارد، در مورد پیشرفت تحصیلی این تفاوت به نفع گروه تک‌پایه، ولی در مورد سطح مهارت‌های اجتماعی تفاوت به نفع گروه چندپایه بوده‌است (سلیمانی، حدادیان و شهرابی، ۱۳۸۹). عزیزی و حسین‌پناهی در پژوهشی با عنوان مقایسه پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان پایه دوم ابتدایی کلاس‌های چندپایه با دانش‌آموزان مدارس عادی در مهارت‌های زبان فارسی نشان دادند که فعالیت‌های آموزشی در پایه اول کلاس‌های چندپایه بر پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان پایه دوم همان کلاس‌ها در زمینه مهارت‌های خواندن، گوش دادن، صحبت کردن و مهارت املا تأثیر مثبت دارد (عزیزی و حسین‌پناهی، ۱۳۹۲).

با توجه به کاهش روزافزون جمعیت و افزایش مهاجرت روستائیان به شهر و به دنبال آن کاهش تعداد دانش‌آموزان در مناطق روستایی، تشکیل کلاس‌های چندپایه خصوصاً در مناطق روستایی اجتناب‌ناپذیر است. از سوی دیگر مطالبی که در بالا ذکر شد حاکی از وجود چالش‌ها و فرصت‌های بسیاری در کلاس‌های چندپایه می‌باشد. به‌همین دلیل پژوهشگران اقدام به انجام این مطالعه نمودند و در واقع هدف اصلی این پژوهش شناسایی فرصت‌ها و محدودیت‌های کلاس‌های چندپایه از نظر معلمان این کلاس‌ها است. محققان برای رسیدن به هدف مدنظر، مسأله پژوهشی خود را در قالب سؤالات زیر پیگیری نمودند:

۱. معلمان کلاس‌های چندپایه چه مواردی را به‌عنوان فرصت‌های این کلاس‌ها می‌دانند؟
۲. معلمان کلاس‌های چندپایه چه مواردی را به‌عنوان محدودیت‌های این کلاس‌ها می‌دانند؟

روش‌شناسی

با توجه به اهداف، ماهیت و سؤالات مطرح؛ این پژوهش در مجموعه طرح‌های پژوهش کاربردی^۱ قرار گرفته و در زمره تحقیقات کیفی^۲ دسته‌بندی می‌گردد. پژوهش کیفی رویکردی برای کشف و درک معنایی است که افراد یا گروه‌ها به یک مسأله اجتماعی یا بشری نسبت می‌دهند (سریول، ۲۰۱۵). طرح پژوهش کیفی زمانی مورد استفاده قرار می‌گیرد که محقق بخواهد نگاه عمیقی به یک شخص یا موقعیت ویژه بیندازد (دلاور، ۱۳۹۴). علت نامگذاری این روش‌ها به کیفی آن است که برخلاف روش‌های کمی که ویژگی‌های مورد بررسی را به کمیت تبدیل می‌کنند، در این روش‌ها پدیده‌های مورد نظر به همان صورت کیفی مورد مطالعه قرار می‌گیرند (بیابانگرد، ۱۳۹۶).

جامعه آماری شامل کلیه معلمان کلاس‌های چندپایه استان چهارمحال و بختیاری بوده‌است. برای تعیین حجم نمونه و نمونه‌گیری از روش نمونه‌گیری هدفمند^۳ و با رعایت اصل اشباع‌نظری^۴ استفاده شده است. این نوع نمونه‌گیری زمانی استفاده می‌شود که قرار باشد افراد باتوجه به اطلاعات و ادراکات غنی از موضوع مورد نظر انتخاب شوند (گال، بورگ و گال، ۲۰۰۶). در این فرایند، نمونه‌گیری تا زمانی که ایده جدیدی مطرح نشده و تکراری بودن داده‌ها محرز شود، ادامه پیدا کرد. پس از آن نیز ۳ نفر دیگر مورد مصاحبه قرار گرفته و به این ترتیب، تعداد ۱۸ نفر از معلمان کلاس‌های چندپایه استان چهارمحال و بختیاری که دارای تخصص بیشتر و اطلاعات کامل‌تری در زمینه پژوهش بودند، به‌عنوان نمونه برگزیده شدند.

1. applied research design
2. qualitative research
3. Purposeful sampling
4. theoretical saturation

برای گردآوری اطلاعات از ابزار مصاحبه^۱ با روش هدایت کلیات^۲ و طرح سؤالات پیگیر استفاده شد. گال، بورگ و گال معتقدند این روش تشریح مختصر و کلی یک‌سری موضوعاتی است که باید با شرکت‌کنندگان در پژوهش بررسی شود. فرم مصاحبه شامل یک سؤال کلی و هم‌جهت با سؤالات اصلی پژوهش بوده و با توجه به پاسخ‌های مشارکت‌کنندگان سؤالات پیگیر مطرح شده‌اند.

مثال: فرصت‌های کلاس‌های چندپایه را چه چیزی می‌دانید؟

سؤال پیگیر: شما افزایش اعتماد به نفس دانش‌آموزان را جزو فرصت‌های کلاس‌های چندپایه دانستید، در این مورد لطفاً بیشتر توضیح بفرمایید؟

آندریاس (۲۰۰۳) سه نوع روایی را برای تحقیق کیفی معرفی کرد: الف. روایی سازه‌ای^۳ ب. روایی درونی^۴ ج. روایی بیرونی^۵. روایی سازه معطوف به قابلیت تأیید یافته‌ها، روایی درونی ناظر بر دقت اطلاعات و اطمینان خاطر از داده‌ها و روایی بیرونی مربوط به قابلیت انتقال داده‌ها است. در این مطالعه روایی سازه‌ای و روایی درونی با افزایش تعداد مصاحبه‌شوندگان پس از دستیابی به اشباع اطلاعاتی تأمین شد. رثو و پری (۲۰۰۳) یکی از روش‌های تأمین روایی بیرونی را مرورهای چندگانه تحلیل‌ها توسط پژوهشگران دانستند. به همین منظور در این مطالعه تمامی مراحل تحلیل صورت گرفته چندین بار توسط پژوهشگر مرور شد.

برای برآورد پایایی از روش بررسی همکار^۶، بررسی اعضاء^۷ و ناظر بیرونی^۸ استفاده شد. به این صورت که پس از تحلیل اطلاعات، نتایج در اختیار سه نفر آگاه به روش تحقیق کیفی قرار گرفت و آن‌ها نیز مضامین مدنظر را تأیید کردند. برای بررسی اعضا نیز نتایج تحلیل در اختیار ۷ نفر از مصاحبه‌شونده‌ها قرار گرفت و آن‌ها نیز باتوجه به مصاحبه و تجارب خود، بر نتایج صحه گذاشتند. ضمناً از یک ناظر بیرونی مسلط به روش پژوهش کیفی تقاضا شد، تمامی مراحل این فاز پژوهش را بررسی کند و نظر او نیز مبین تأیید پایایی بوده‌است.

برای جمع‌آوری اطلاعات، از افراد در زمان و مکانی مناسب جهت انجام مصاحبه دعوت گردید. قبل از شروع مصاحبه اطلاعات کافی پیرامون اهداف و ماهیت پژوهش در اختیار مصاحبه‌شوندگان قرار گرفت، همچنین به آن‌ها اطمینان داده شد که مصاحبه‌های ضبط‌شده به صورت کاملاً محرمانه باقی خواهد ماند. روند مصاحبه با تکنیک هدایت کلیات مدیریت می‌شد و به‌طور متوسط هر مصاحبه ۴۰ دقیقه طول می‌کشید. مکالمات با استفاده از تلفن همراه هوشمند ضبط گردید، سپس چندین بار و با دقت توسط پژوهشگران استماع و بعد از آن در محیط نرم‌افزار Word تایپ شدند. در

1. interview
2. the general interview guide approach
3. constructive validity
4. internal validity
5. external validity
6. peer debriefing
7. member checking
8. external auditor

مرحله بعد پژوهشگران اقدام به تحلیل متن مصاحبه‌ها مطابق با روش تحلیل مضمون^۱ نمودند. این روش به منظور شناخت، تحلیل و گزارش الگوهای موجود در داده‌های کیفی به کار می‌رود (برون و کلارک، ۲۰۰۶).

یافته‌ها

جدول (۱) شبکه مضامین مستخرج از مصاحبه‌های انجام گرفته

مضمون فراگیر	مضامین سازمان دهنده	مضامین پایه	فراوانی درصد
فرصت‌ها و محدودیت‌های کلاس‌های چندپایه	فرصت‌ها	دانش آموز محور بودن فعالیت‌های یاددهی-یادگیری	۱۷
		افزایش روحیه کارگروهی در بین دانش آموزان	۱۶
		افزایش اعتماد به نفس دانش آموزان	۱۶
		افزایش مسؤولیت پذیری دانش آموزان	۱۴
		افزایش قدرت بیان دانش آموزان	۱۳
		افزایش ثبات عاطفی دانش آموزان	۱۳
		افزایش خود-مدیریتی دانش آموزان	۱۲
		ایجاد فرصت برای استفاده از روش‌های تدریس مشارکتی	۱۰
		ایجاد فرصت برای استفاده از روش تدریس حل مسأله	۹
		ایجاد فرصت برای یادگیری اکتشافی	۹
محدودیت‌های کلاس‌های چندپایه	محدودیت‌ها	کمبود زمان	۱۸
		حذف یا کم رنگ نمودن تعدادی از دروس مانند ورزش و هنر	۱۸
		کمبود اطلاعات و تجارب معلمان کلاس‌های چندپایه	۱۵
		مسؤولیت زیاد معلمان چند پایه	۱۵
		ضعف دانش و اطلاعات دانش آموزان	۱۴
		حواس پرتی دانش آموزان	۱۲
		مشکل مدیریت و سازمان دهی دانش آموزان	۱۲
		نامناسب بودن ترکیب سنی دانش آموزان	۱۱
		نامناسب بودن ترکیب جنسی دانش آموزان	۱۱
		عدم رسیدگی و مشارکت اولیا در امر تحصیل فرزندان خود	۱۰
		کمبود امکانات، تجهیزات و وسایل آموزشی	۱۰
		کمبود فضای آموزشی	۱۰
		ضعف امکانات بهداشتی	۹
		کمبود نیروی انسانی خدماتی	۹
کیفیت پایین فضای آموزشی موجود	۸		

1. thematic analysis

تحلیل مضمون مصاحبه‌های انجام شده منتج به استخراج ۲۵ مضمون پایه گردید. باتوجه به هدف پژوهش و نوع طراحی صورت گرفته برای انجام مصاحبه‌ها، در شبکه مضامین، فرصت‌ها و محدودیت‌های کلاس‌های چندپایه به‌عنوان مضمون فراگیر قرار داده شد. تمامی مضامین پایه ذیل این مضمون فراگیر قابل طرح و بررسی هستند.

مضمون فراگیر به نوبه خود به دو مضمون سازمان‌دهنده تقسیم شده است. مضامین سازمان‌دهنده عبارت از فرصت‌های کلاس‌های چندپایه و محدودیت‌های کلاس‌های چندپایه می‌باشند. مضمون‌های سازمان‌دهنده فرصت‌های کلاس‌های چندپایه و محدودیت‌های کلاس‌های چندپایه، به ترتیب مشتمل بر ۱۰ و ۱۵ مضمون پایه می‌باشند.

در بخش مضامین مربوط به فرصت‌ها، به ترتیب مضامین دانش‌آموز محور بودن فعالیت‌های یاددهی-یادگیری (۱۷ مورد)؛ افزایش روحیه کارگروهی در بین دانش‌آموزان (۱۶ مورد)؛ افزایش اعتماد به‌نفس دانش‌آموزان (۱۶ مورد)؛ افزایش مسؤلیت‌پذیری دانش‌آموزان (۱۴ مورد)؛ افزایش قدرت بیان دانش‌آموزان (۱۳ مورد)؛ افزایش ثبات عاطفی دانش‌آموزان (۱۳ مورد)؛ افزایش خودمدیریتی دانش‌آموزان (۱۲ مورد)؛ ایجاد فرصت برای استفاده از روش‌های تدریس مشارکتی (۱۰ مورد)؛ ایجاد فرصت برای استفاده از روش تدریس حل‌مسأله (۹ مورد) و ایجاد فرصت برای یادگیری اکتشافی (۹ مورد) بیش‌ترین فراوانی و درصد تکرار را به خود اختصاص دادند.

۱۵ مضمون پایه مربوط به محدودیت‌های کلاس‌های چندپایه از منظر فراوانی به ترتیب زیر می‌باشند: کمبود زمان (۱۸ مورد)، حذف یا کم‌رنگ نمودن تعدادی از دروس مانند ورزش و هنر (۱۸ مورد)، کمبود اطلاعات و تجارب معلمان کلاس‌های چندپایه (۱۵ مورد)، مسؤلیت زیاد معلمان چند پایه (۱۵ مورد)؛ ضعف دانش و اطلاعات دانش‌آموزان (۱۴ مورد)؛ حواس پرتی دانش‌آموزان (۱۲ مورد)؛ مشکل مدیریت و سازمان‌دهی دانش‌آموزان (۱۲ مورد)؛ نامناسب بودن ترکیب سنی دانش‌آموزان (۱۱ مورد)؛ نامناسب بودن ترکیب جنسی دانش‌آموزان (۱۱ مورد)؛ عدم رسیدگی و مشارکت اولیا در امر تحصیل فرزندان خود (۱۰ مورد)؛ کمبود امکانات، تجهیزات و وسایل آموزشی (۱۰ مورد)؛ کمبود فضای آموزشی (۱۰ مورد)؛ ضعف امکانات بهداشتی (۹ مورد)؛ کمبود نیروی انسانی خدماتی (۹ مورد) و کیفیت پایین فضای آموزشی موجود (۸ مورد).

بحث و نتیجه‌گیری

در نظام آموزشی کشور ما و از منظر کمیت، کلاس‌های چندپایه سهم قابل‌توجهی را به‌خود اختصاص داده‌اند. از دیگر سو و بنابر دلایلی مثل افزایش مهاجرت روستائیان به شهر، کم شدن زاد و ولد و به دنبال آن کاهش چشمگیر جمعیت و هم‌چنین لزوم توجه به مقوله حیاتی «آموزش برای همه» نظام آموزشی ما مجبور به تشکیل کلاس‌های چندپایه است. از این‌رو توجه به این کلاس‌ها و انجام پژوهش پیرامون آن‌ها از اهمیت بالایی برخوردار است. در این پژوهش و با هدف شناسایی

فرصت‌ها و محدودیت‌های کلاس‌های چندپایه، از تجارب معلمانی که از نزدیک با این کلاس‌ها آشنایی دارند استفاده شد.

ترکیب نتایج استخراج شده از داده‌های گردآوری شده در راستای بررسی سؤال اول حکایت از آن دارد که معلمان کلاس‌های چندپایه مواردی از قبیل دانش‌آموز محور بودن فعالیت‌های یادهی-یادگیری، ایجاد فرصت برای استفاده از روش‌های تدریس مشارکتی، ایجاد فرصت برای استفاده از روش تدریس حل‌مسأله، ایجاد فرصت برای یادگیری اکتشافی، افزایش روحیه کارگروهی در بین دانش‌آموزان، افزایش اعتماد به نفس دانش‌آموزان، افزایش مسؤلیت‌پذیری دانش‌آموزان، افزایش قدرت بیان دانش‌آموزان، افزایش ثبات عاطفی دانش‌آموزان و افزایش خود-مدیریتی دانش‌آموزان را از جمله فرصت‌های کلاس‌های چندپایه دانستند. یافته‌های مربوط به بخش فرصت‌های موجود در کلاس‌های چندپایه با نتایج پژوهش‌های کالاجا و پیتارینین (۲۰۰۹)، استهنی (۲۰۱۱)، ونمن (۱۹۹۵)، توماس و شاو (۱۹۹۲)، مایلر (۱۹۹۱)، مایلر (۱۹۹۶)، پرات (۱۹۸۶)، پاون (۱۹۹۲)، کورنیش و سلیمانی، حدادیان و شهرابی (۱۳۸۹) همخوانی دارد.

یافته‌های این پژوهش در پاسخ به سؤال دوم نشان داد که معلمان چندپایه مؤلفه‌های کمبود زمان، حذف یا کم رنگ نمودن تعدادی از دروس مانند ورزش و هنر، کمبود اطلاعات و تجارب معلمان کلاس‌های چندپایه، مسؤلیت زیاد معلمان چندپایه، ضعف دانش و اطلاعات دانش‌آموزان، حواس پرتی دانش‌آموزان، مشکل مدیریت و سازمان‌دهی دانش‌آموزان، نامناسب بودن ترکیب سنی دانش‌آموزان، نامناسب بودن ترکیب جنسی دانش‌آموزان، عدم رسیدگی و مشارکت اولیا در امر تحصیل فرزندان خود، کمبود امکانات، تجهیزات و وسایل آموزشی، کمبود فضای آموزشی، کیفیت پایین فضای آموزشی موجود، کمبود نیروی انسانی خدماتی و ضعف امکانات بهداشتی را به‌عنوان محدودیت‌های کلاس‌های چندپایه دانستند. در تحقیقات همین نیز بر عواملی مثل موانع سیستمی، طرز تفکر منفی نسبت به این کلاس‌ها و کمبود زمان به‌عنوان محدودیت‌های کلاس‌های چندپایه تأکید شده‌است (کوسکون و همکاران، ۲۰۱۱). در گزارش نتایج مطالعه آیکمن و پریدمور مواردی مثل پراکندگی جغرافیایی مدارس، تنوع زبانی و قومی، فرسودگی ساختمان و تجهیزات مدارس و کمبود مواد آموزشی مناسب برای کلاس‌های چندپایه در زمره محدودیت‌های این کلاس‌ها عنوان شدند (آیکمن و پریدمور، ۲۰۰۱). موارد ذکر شده نوعی همسویی با نتایج مطالعه حاضر را تأیید می‌کند.

در مجموع باید گفت اگر آموزش و پرورش بخواهد بر تن شعارهای زیبایی مثل عدالت آموزشی، آموزش برای همه، کیفیت‌بخشی به فضاهای فیزیکی و ... جامه عمل بپوشاند ناگزیر است که معایب و محدودیت‌های کلاس‌های چندپایه را مرتفع سازد. از این رو و با استناد به نتایج کسب‌شده از این مطالعه پیشنهادهای زیر ارائه می‌گردد:

۱. لازم است سیاستگذاران و مؤلفان کتب درسی اقدام به تهیه کتب مخصوص دانش‌آموزان چندپایه نمایند و در تألیف این کتب تدابیری بیندیشند که نقیصه‌هایی مثل کمبود زمان و بی‌توجهی به دروسی مثل هنر و ورزش مرتفع گردد.
۲. لازم است مسئولین آموزش و پرورش با اختصاص دادن نیروی انسانی خدماتی به مدارس چندپایه از مسؤولیت‌های معلمان این کلاس‌ها بکاهند تا معلمان بتوانند با تمرکز بیشتری فرآیندهای آموزشی را مدیریت کنند.
۳. لازم است در صورت امکان با تشکیل کلاس‌های حداکثر ۳ پایه از تنوع سنی دانش‌آموزان کاسته شود. ضمناً پیشنهاد می‌گردد از شکل‌گیری کلاس‌های مختلط دوری شود.
۴. به والدینی که فرزندانشان در مدارس چندپایه مشغول به تحصیل هستند، پیشنهاد می‌گردد به شکل قوی‌تری امر تحصیل فرزندان خودشان را پیگیری نمایند. برای فرهنگ‌سازی در این زمینه رسانه‌های گروهی و خود معلمان نقش ویژه‌ای دارند.
۵. به سازمان تجهیز و نوسازی مدارس و کلیه افراد و اداراتی که در بحث مدرسه‌سازی فعالیت می‌کنند پیشنهاد می‌گردد عنایت بیشتری به مدارس چندپایه داشته باشند، زیرا نتایج این مطالعه مؤید وجود مشکلات کمی و کیفی بسیاری در حیطه فضای فیزیکی مدارس چندپایه می‌باشد.
۶. به دیگر پژوهشگران محترمی که در زمینه مسایل آموزشی مشغول مطالعه هستند، پیشنهاد می‌گردد با انجام چنین مطالعه‌ای در سایر استان‌های کشور، گامی بلند در راستای شناسایی فرصت‌ها و محدودیت‌های کلاس‌های چندپایه بردارند، تا از این طریق، زمینه رفع محدودیت‌ها و افزایش فرصت‌های این‌گونه کلاس‌ها فراهم گردد.

منابع

- آقازاده، محرم و فضلی، رخساره (۱۳۸۹). *راهنمای آموزش در کلاس‌های درس چندپایه*. تهران: آبیژ.
- بیابانگرد، اسماعیل (۱۳۹۱). *روش‌های تحقیق در روان‌شناسی و علوم تربیتی*. تهران: دوران.
- دلاور، علی (۱۳۹۴). *روش تحقیق در روان‌شناسی و علوم تربیتی*. تهران: ویرایش.
- سلیمانی، نادر؛ حدادیان، احمد و شهرابی، کاظم (۱۳۸۹). *بررسی و مقایسه پیشرفت تحصیلی و مهارت‌های اجتماعی دانش‌آموزان کلاس‌های چندپایه و عادی در مدارس ابتدایی*. رهبری و مدیریت آموزشی، ۴ (۴): ۱۲۹-۱۴۴.
- عزیزی، نعمت‌الله و حسین پناهی، خلیل (۱۳۹۲). *مقایسه پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان پایه دوم ابتدایی کلاس‌های چندپایه با دانش‌آموزان مدارس عادی در مهارت‌های زبان فارسی*. پژوهش‌های آموزش و یادگیری، ۲۰ (۳)، ۱۷۹-۱۹۴.
- گال، مردیت؛ بورگ، والتر و گال، جوئیس (۱۳۹۳). *روش‌های تحقیق کمی و کیفی در علوم تربیتی و روان‌شناسی*. ترجمه نصر و همکاران. تهران: سمت و دانشگاه شهیدبهشتی.

مرتضوی زاده، حشمت‌الله (۱۳۹۳). مدیریت و برنامه ریزی کلاس‌های چندپایه. تهران: کوروش چاپ.

- Aikman, S & El Haj, S (2006), "EFA for pastoralist in north Sudan: A mobile multi grade model of schooling", IN. Little, A.W. (ed). *Education for all and multi grade teaching: challenge and opportunities*. Dordrecht: Springer: pp. 193-211.
- Aikman, S & Pridmore, P (2001), "Multi grade schools in remote areas of Vietnam", *International journal of educational development*: Vol 21 (6), pp: 521- 536.
- Aksoy, N (2008), "Multi grade schooling in turkey: An overview", *International journal of educational development*: Vol 28(2), pp: 218-228.
- Andreas, M. R (2003), "Validity and reliability test in case study research: A literature review with "hands-on applications for each research phase", *Qualitative Market Research*, 6 (2), 75-86.
- Berry, C (2001), "Achievement effects of multi grade classroom and mono grade schools in the Turks and Caicos Islands", *International journal of education development*, Vol 21(6), pp: 537-552.
- Biabangard, E (2012), *Educational and Psychology research*, Tehran: Doran. (Persian)
- Braun, V; & Clarke, V (2006), "Using thematic analysis in psychology", *Qualitative Research in Psychology*, 3 (2), 77-101.
- Cornish, L (2006), "Parents Views of composite classes in an Australian primary school", *The Australian educational Researcher*, Vol 33(2), pp: 123-142.
- Coskun, K; Metin, M; Bulbul, K & Yilmaz, G (2011), "A study on developing an attitude scale towards multi-grade classrooms for elementary school teachers", *Procedia social and behavioral sciences*, No 15, pp: 2733-2737.
- Erdem, A.E; Kamaci, S & Aydemir, T (2005), "The problems of the primary school teachers in charge of teaching and training united classroom: Denezli case", *Theory and practice in education*, No 1, pp:3-13.
- Ford, B.E (1977), "Multi age grouping in the elementary school and children Affective development: A review of recent research", *The elementary school journal*, No 78, pp: 149-159.
- Franklin, M.P (1976), "Multi grading in elementary education", *Childhood education*, Vol 42(9), pp: 513-515.
- Gall, M. D; Borg, W. R; & Gall, J. P (2006), *Educational research: An introduction*, Longman Publishing.
- Kalaoja, E & Pietarinen, J (2009), "Small rural schools in finland: a pedagogically valuable part of the school network", *International journal of educational research*, Vol 48(2), pp: 109-116.
- Little, A.W (2001), "Multi grade teaching towards international research and policy Agenda", *International journal of educational development*, No 21, pp: 481-497.
- Little, A.W (2005), "Learning and teaching in multi grade setting", *paper prepared for the UNESCO 2005 EFA Monitoring report*, Accessed November, 19, 2007. At: <http://unesco.org/images/0014/001466/146665e.pdf>.
- Maycock, M.A (1967), "A comparison of vertical grouping and horizontal grouping in the infant school", *British journal of educational psychology*, No 37, pp: 133-145.
- Mc Ewan, P.J (1998), "The effectiveness of multi grade schools in Colombia", *International journal of educational development*, Vol 18(6), pp: 435: 452.
- Miller, B.A (1991), "A review of the qualitative research on multi grade education", *Journal of researching rural education*, Vol 7(2), pp: 3-12.
- Miller, B.A (1996), "A basic understanding of multi age grouping: teacher readiness, planning and parent involvement required for successful practice", *The school administrator*, No 53, pp: 12-17.
- Naylor, C (2000), "Split grade and multi age classes: a review of the research and consideration of the B.C. context. Accessed", *January, 15, 2008*, at: <http://bctf.ca/publications/research report. A spx? Id=5560>.

- Ozturk, N (2007), "The practice of multi grade classrooms Since the beginning of the Turkish Republic", *Journal of Buca faculty of education*, No 22, pp: 28-35.
- Pavan, B.N (1992), "The benefits of non- grades schools", *Journal of educational leadership*, Vol 50(2), pp: 22-25.
- Pratt, D (1986), "On the merits of the multi age classrooms", *Research in rural education*, Vol 3(3), pp: 111-115.
- Pridmore, P & Son, W.T (2006), "Adapting the curriculum for teaching health in multi grade classes in vietnam", In. Little, A.W. (ed), *Education for all and multi grade teaching: challenges and opportunities*. Dordrecht: Springer. pp. 193-211.
- Rao, S; & Perry, C (2003), "Convergent interweaving to build a theory in under-researched areas: Principles and example investigation of internet usage in inter-firm relationship", *Qualitative Market Research*, 6 (4), 236-247.
- Rowley, S.D & Nielson, H.D (1997), *School and classroom organization in the periphery: the assets of multi grade teaching*, IN. Nielson, D.H. and cummings, W.K. (eds), *Quality education for all: community oriented approaches*, London: Garland Publishing Inc. pp: 183-212.
- Thomas, C & Shaw, C (1992), *Issues in the development of the multi grade schools*, World bank technical paper 172. The world bank Washington. DC.
- Veenman, S (1995), "Cognitive and non -cognitive effects of multi grade and multi age classes: a best evidence synthesis", *Review of education research*, Vol 65(4), pp: 319-381.

